

РЕЦЕНЗИЯ

Върху дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

Автор на дисертационният труд: Мирослава Добромирова Доткова, аспирант на самостоятелна подготовка.

Тема на дисертационният труд: Архитектурни паметници, представени върху монетите на градските управи в Тракия и Долна Мизия I-III в. сл. Хр.

Рецензент: Йорданка Николова Юркова, член-кор. на БАН

От края на XIX в. до наши дни бронзовото монетосечене на градските управи в източните римски провинции непрекъснато е във фокуса на научните изследвания на цяла плеяда специалисти. В центъра на този нестихващ интерес е издаването на корпуси на монети на северногръцките градове - идея на големите немски нумизмати Пик и Реглинг, която надживяла бурните десетилетия и две световни войни, намира и в наши дни все по-голям кръг от последователи. Издаването на всеки нов корпус предоставя неоценими по своята стойност данни за характера и интензивността на монетосеченето на съответния град, а оттук и за икономико-политическата обстановка, в която то се развива. С натрупването на публикуваните корпуси все по-ясно се откроява значението на един друг вид оригинални изворови сведения, които възпроизведените върху реверса на бронзовите градски монети изображения ни предлагат. Анализът и обобщаването на този пъстър репертоар ни позволява да направим възстановка на различни аспекти от материалната и духовна култура на даден град. Тази възстановка включва, разбира се, и религиозно-естетическите възгледи на неговите жители.

Една компактна група от тези изображения, а именно тази, включваща различни по функции и устройство архитектурни паметници, остава като че ли изолирана от вниманието на специалистите.

След обнародването още в средата на XIX в. изследване на Доналдсън „Архитектура нумизматика“, чиито концепции и определения са отдавна вече неизползваем анахронизъм, нито един сериозен труд не третира цялостно проблема

с мястото и ролята на архитектурните паметници в иконографията на бронзовото градско монетосечене, развило се в границите на римската империя.

В този смисъл представеният ни днес за обсъждане дисертационен труд на Мирослава Доткова е първото по рода си обобщаващо изследване, посветено на тази проблематика. Подобно проучване на функционалната характеристика на архитектурните паметници като монетни типове, с тяхната систематизация, и то в точно определени географо-хронологически рамки, няма аналог нито в нашата, нито в чуждата специализирана литература. Това е определящ критерий не само за актуалността на дисертационния труд на Доткова, но и за мястото, което след отпечатването му той ще заеме като основен наръчник в бъдещите специализирани изследвания.

В труда си, съставен от 150 стр. текст, разпределен във въведение, 7 глави и придружен от 121 стр. каталог с 19 изрядно изготвени табла, дисертантката умело разгръща своята тема, прецизно представя изследваните от нея паметници и убедително отстоява своите наблюдения.

Както и би следвало да се очаква най-значителната част от възпроизведените върху монетите архитектурни паметници са храмовете. Ето защо Доткова поставя в центъра на своето изследване тези култови постройки, чиито строителни и декоративни детайли са успешно използвани в характеристиката на градската архитектура. Освен в чисто архитектурен аспект – свързан с техния план, с броя на колоните и техните капители, във формата на акротериите, с тимпана и неговата украса и пр. – детайли, които са от особено значение в предложената от докторантката ясна и логична систематизация, храмовете са разгледани и в един друг аспект.

Посветени на различни божества и персонификации те предлагат изворови данни от първостепенно значение в характеристиката на официалния характер на религиозните вярвания на населението в съответния град. В известни случаи те са единствените, които илюстрират някои локални аспекти в изявите на тези култове – а това вече е сериозно постижение, което ще ползва широк кръг от специалисти.

Спирайки се по-обстойно върху интерпретацията на отделните паметници искам да отбележа добре обмислената и реализирана схема в тяхното представяне,

респектираща със своята изчерпателност и обективизъм, както и с ясно мотивираните иконографски и стилови анализи.

Използването на интердисциплинните методи, между които на първо място са резултатите, свързани с все по-интензивното проучване на разкопани култови сгради, както и описанията на някои от тях, дават възможност на Доткова да постави датировката на съответния паметник във възможно най-приемливи хронологически рамки. Това, без съмнение, е един друг сериозен принос на дисертационния труд.

Възстановката, която Доткова ни предлага на оригиналните по своя план и декорация култови сгради, отличаващи ги от доминиращите конвенционални съоръжения, довежда на свой ред до изразяването на интересни наблюдения и интерпретации.

Такъв е случаят на издигнатите върху подиум храмове, чиито колони увенчани с коринтски капители са олекотявали структурата на сградата, свеждайки я до рамка на намиращата се в нея култова статуя. В Хадрианопол и Августа Траяна последната е представлява Артемида ловджийката, а в Сердика – тачения в ролята си на здравеносен бог – Аполон Медикус. Още един интересен факт обединява тези култови съоръжения, възпроизведени върху монетите на три различни градски центрове. Това са високите стилизирани разлистени дървета (по едно от всяка страна на храма), които, като че ли, се обвиват около него.

Тяхното присъствие би могло да се тълкува като израз на местоположението на култовите съоръжения, които и в трите случая са се намирали в гориста местност, разположена вероятно в покрайнините на съответния град. Дело на талантиливи гравьори, изразители на съвременните им архитектурни концепции, планировката и особено декоративните елементи в пресъздаването на тези храмове ни дава конкретна представа за оригиналността на някои изящни паметници на градското строителство от втората половина на II в.

На пръв поглед отсъствието на един интересен тип архитектурни съоръжения и комплекси с подчертано религиозен характер – светилищата, би могло да се стори странно на читателя. Ако се замисли, обаче, той не само ще разбере, но и ще одобри мотивите, от които докторантката е била водена.

Като специфични съоръжения, посветени на два доминиращи в Тракия локални религиозни култове – този към всебога – Тракийския конник и този към трите нимфи, посветените на тях светилища са се намирали извън градовете и не формират техния пейзаж. В този смисъл те не отговарят на задачите, поставени в дисертационния труд, нито се вписват дори и най-общо в неговата тематика.

В корпусите, каталозите, както и в някои специализирани изследвания общото название „укрепителни съоръжения“ се отнася най-общо до изображенията на градските порти, стени и кули, които формират значителна част от иконографския репертоар на градското монетосечене в Тракия и Долна Мизия. Отношението на изследвачите към тази серия от монетни типове е различно. Някои от тях отдавайки им прекалено голямо значение, приемат категорично, че отсъствието им от иконографския репертоар на даден град означава, че той е останал лишен от собствена укрепителна система. Други пък, лишени от сериозни основания, ги третираат като условни символи, без каквато и да е документална стойност.

В разрешаването на този проблем Доткова е подхождала по друг начин, който я е довел до наблюдения, заслужаващи най-висока оценка. Прилагайки изключително успешно овладения от нея интердисциплинен метод тя е успяла да разграничи конвенционалното пресъздаване на тези укрепителни съоръжения – сведено до опростена градска порта, флангирани от две странични кули до онези паметници, в които ясно прозират белези на оригиналност. Техните особености във вида и устройството (покривите на кулите – конични или завършващи със зъбери; наличието на галерия с аркади – със слепи ниши или такива, украсени със статуи; представянето на три отворени врати – една централна и две странични с по-малки размери, полуотвореното положение на някои от портите, свързано със специален спускащ механизъм и пр.) разкриват характерните белези в някои от възпроизведените съоръжения. Такива са масивните стени на Бизия и Анхиало, които са от предримската епоха, крепостните стени и кули в Август Траяна, които под формата на триъгълник са обграждали града, градското укрепление в Хадрианопол, което е с три врати, а стената над тях завършва с три зъбера и пр. Добре описани и датирани от Доткова те поставят интензивността на

строителството на укрепителните съоръжения в добре обосновани хронологически рамки. Някои като Анхиало и Бизия са от предримския период (сведенията за това са както монетните изображения, така и писмените извори), а други са доукрепени или достроени по времето на Марк Аврелий, а по-късно - при Северите и при Гордиан III. Причината за това подсилване и дострояване на градските укрепителни системи се крие в нашествието на костобоките, застрашило градовете в нашите земи по времето на Марк Аврелий, а по-късно през първата половина на III в. от вълната от варварски нашествия, които станали трагично ежедневие за градското население в нашите земи. В тази убедителна реконструкция на укрепителните съоръжения, която дисертантката ни предлага, включването в тях на отделен параграф, посветен на триумфалните арки, предизвиква известни възражения. Грижливо изработени и богато украсени те са имали декоративно-възпоменателен, а не отбранителен характер. Като такива те са част от охраняваното от крепостните стени вътрешно градско пространство. Преди публикуването на дисертацията, което би следвало да се реализира в най-краткия възможен срок, параграфът третиращ триумфалните арки е логично да се обедини със следващите четири глави. Посветени на единични паметници като „чешми“ „фонтани“ и пр. те заедно с триумфалните арки, спокойно могат да формират една обща глава, обединяваща различни по декоративни и практически функции обществени паметници на градската архитектура. Тук малко повече място би следвало да се отдели на един паметник, който от времето на Екел до наши дни се третира като една от най-изящните творби на провинциалното градско строителство. Става дума за хадрианополския нимфейон. Представен върху монетите, споменаван и описван от всички именити специалисти в античната нумизматика и архитектура, от края на XVIII в. до днес, хадрианополския нимфейон ни илюстрира развитието на взаимстваната от Изтока идея за функциите на тези внушителни и изящни обществени сгради. Техните предназначения са няколко. Като светилища, посветени на нимфите са култови сгради, те стават любимо място за отмора и разговор, в това число и за обществени дискусии, а същевременно се използват и като резервоари за вода. Постепенно култовият характер отстъпва за сметка на тези практически обществени функции.

Като специализирани научни дисциплини археологията и нумизматика имат свои цели и своя методология. В свързаните с тях изследвания каталозите, съставени съобразно всички съвременни изисквания и свързания с тях илюстративен материал имат особена стойност. Те са както документално основание за изразените от автора наблюдения, така и основен справочник за всички бъдещи проучвания, посветени на подобна проблематика.

Позволих си това малко отклонение за да подчертая достоинства на изготвените от Доткова т.нар. популярно „приложения“. Със своите 121 стр. каталог, придружаван от 19 изрядно изготвени таблици, тези приложения, по моя преценка, са една от най-добрите атестации за прецизността на нейната работа, както и за чувствата, вложени в нейното изпълнение. Тяхното голямо значение за всички бъдещи проучвания върху провинциалното римско градско монетосечене тепърва ще получава своето признание както у нас, така и в чужбина.

При разработването на темата докторантката е изявила отлично познаване на богатата научна документация и литература.

Достойнствата на дисертационния труд, които се опитам да ви представя по-подробно въпреки тяхното многообразие, могат да се обобщят накратко по следния начин:

1) И по съдържание, и по структура дисертационният труд на Мирослава Доткова е прецизно направено изследване на възпроизведените върху бронзовите монети на градските управи в Тракия и Долна Мизия архитектурни паметници. Той е първото по рода си комплексно изследване посветено на тях. Благодарение на него нашата наука разполага вече с нов научен инструментариум.

2) Приложения успешно интердисциплинарен метод на изследване, съчетан с пълен стилово-иконографски анализ на проучваните архитектурни паметници е гаранция за изразените от авторката наблюдения.

3) Изготвения каталог с илюстрации ще има голяма практическа стойност във всички бъдещи проучвания, свързани с тематиката на дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

С дисертационния си труд Мирослава Доткова се извява като утвърден специалист – като учен, предлагащ нови идеи и тези, боравещ успешно с интердисциплинните методи. Резултатите от нейните проучвания са налице. Те заслужават днес чрез присъждането на образователната и научна степен „доктор“, да получат заслужено признание.

Убедено призовавам днес членовете на почитаемото жури единодушно да присъдят на Мирослава Добромирова Доткова тази научна степен.

София, 3.03. 2011 г.

Рецензент:

/чл.-кор. Йорданка Юрукова/